

Vermijd tangconstructies

Renkema, J.

Published in:
Communicatief

Publication date:
1989

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Renkema, J. (1989). Vermijd tangconstructies. *Communicatief*, 2, 34-40.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Jan Renkema

Vermijd tangconstructies

'Vermijd tangconstructies' luidt het standaarddevies. Maar zijn de verschillende tangconstructies allemaal even lastig voor de lezer? Zijn ze wel steeds zo verwerpelijk?

Probleem

Schrijfadvisers wijzen er vaak op dat een zin moeilijk kan worden door de zogenoemde tangconstructie. Dit is een constructie waarin bij elkaar behorende zinsdelen uit elkaar geplaatst zijn. Zie de volgende voorbeelden. (Alle voorbeelden in dit artikel zijn afkomstig uit kranten.)

(1a) De staatssecretaris gaat ervan uit dat de wijziging van de Wegenverkeerswet betreffende de geldigheidsduur van het rijbewijs en de afgifte door gemeenten in plaats van door provincies (zoals nu het geval is) met ingang van 1 juni van dit jaar kan worden doorgevoerd.

(2a) De 33-jarige Haagse huisarts D. Bakker, die vorig jaar door de Haagse rechtbank tot een jaar gevangenisstraf werd veroordeeld wegens moord op drie bewoners van het verzorgingshuis De Terp, is woensdag door het gerechtshof in Den Haag vrijgesproken.

In (1a) staan veel woorden tussen 'wijziging' en 'kan worden doorgevoerd'. Hetzelfde doet zich voor bij (2a) tussen 'huisarts' en 'is (. . .) vrijgesproken'. Deze zinsdelen omvatten de andere woorden als de grijpers van een tang; vandaar de naam 'tangconstructie'. Deze constructie wordt als moeilijk beschouwd omdat de lezer na het eerste deel – dus 'wijziging' en 'huisarts' – eerst andere informatie moet opnemen voordat er doorgegaan wordt op de

‘wijziging’ en de ‘huisarts’. In de volgende herschrijvingen staan de uiteengeplaatste zinsdelen – de grijpers van de tang – bij elkaar.

(1b) De staatssecretaris gaat ervan uit dat met ingang van 1 juni van dit jaar de wijziging kan worden doorgevoerd van de Wegenverkeerswet betreffende de geldigheidsduur van het rijbewijs en de afgifte door gemeenten in plaats van door provincies (zoals nu het geval is).

(2b) De 33-jarige Haagse huisarts D. Bakker is woensdag door het gerechtshof in Den Haag vrijgesproken. Deze arts werd vorig jaar door de Haagse rechtbank tot een jaar gevangenisstraf veroordeeld wegens moord op drie bewoners van het verzorgingshuis De Terp.

Het advies ‘Vermijd tangconstructies’ roept ten minste drie vragen op.

- a Hoe moet een tangconstructie herschreven worden?
- b Hebben de tangconstructie en de ‘onttangede’ versie dezelfde informatiewaarde?
- c Is een tangconstructie altijd moeilijker dan een ‘onttangede’ versie?

In dit artikel zal eerst iets gezegd worden over de problemen bij het ‘wegwerken’ van een tangconstructie. Daarna komen mogelijke verschillen tussen de getangde en de onttangede versie aan de orde. Vervolgens wordt in het kort verslag gedaan van een onderzoek. Op basis van dit onderzoek wordt een praktijkadvies gegeven.

Problemen bij het wegwerken van tangconstructies

De tangconstructie kan worden vermeden, als men bij elkaar zet wat bij elkaar hoort. De voorbeelden hierboven waren betrekkelijk gemakkelijk te herschrijven. Maar, wat te doen met een zin als de volgende?

(3) Het als ‘Raad voor Binnenlandse Veiligheid’ aangeduide crisiskabinet moest constateren dat de via kranten en aanplakbiljetten verspreide foto’s met bijbehorende beloning van 350.000 gulden voor de aanhouding van de broers van Georges Ibrahim Abdallah, de in Frankrijk gedetineerde FARL-leider wiens vrijlating bij iedere aanslag wordt geëist, weinig zin hebben gehad.

Uiteraard kan men hier na ‘foto’s’ doorgaan met ‘weinig zin hebben gehad’ en dan een nieuwe zin beginnen. Maar een zin als ‘Bij die foto’s hoorde een beloning . . .’ geeft hier toch op zijn minst een andere wending aan de mededeling. Slechts bij enkele typen tangconstructies kan volgens een vaste procedure een herschrijving worden gegeven. Vergelijk de volgende voorbeeldparen.

(4a) De politie heeft volgens de Stichting ‘Tegen haar wil’ met grof geweld een einde gemaakt aan het in de nacht van 18 op 19 mei jongstleden in het Vondelpark gehouden vrouwenfestival.

(4b) De politie heeft volgens de Stichting ‘Tegen haar wil’ met grof geweld

een einde gemaakt aan het vrouwenfestival dat in de nacht van 18 op 19 mei jongstleden in het Vondelpark is gehouden.

(5a) Het gemeentebestuur van Urk heeft geconstateerd dat, hoewel minister Braks aanpassingen van het controlebeleid heeft toegezegd, de Inspectiedienst zijn controlerende taak nog steeds op de oude voet voortzet.

(5b) Het gemeentebestuur van Urk heeft geconstateerd dat de Inspectiedienst zijn controlerende taak nog steeds op de oude voet voortzet, hoewel minister Braks aanpassingen van het controlebeleid heeft toegezegd.

In (4a) zit een *tangconstructie met lidwoord en zelfstandig naamwoord*: 'het . . . vrouwenfestival'. Deze constructie kan herschreven worden door de grijpers van de tang bij elkaar te zetten, gevolgd door een bijvoeglijke bijzin met een betrekkelijk voornaamwoord ('dat') en een persoonsvorm ('is'). De meeste lidwoord-naamwoord-tangconstructies kunnen zo herschreven worden. In (5a) zit een *bijzin-bijzintang*. Deze kan ook volgens een vaste procedure herschreven worden, namelijk door de ingebedde bijzin ('hoewel . . .') naar achteren te verplaatsen.

Verschillen tussen getangd en onttangd

In dit artikel beperken we ons tot de twee hierboven genoemde typen tangconstructies, en concentreren we ons op de vragen over moeilijkheidsgraad (vraag b) en informatiewaarde (vraag c). Het is zeer voor de hand liggend dat de tangconstructie moeilijker is dan de onttangde versie. In psycholinguïstische literatuur wordt dit onder andere verklaard door de extra geheugenbelasting die nodig is om een deel van de zin vast te houden tot het bijbehorende deel verschijnt.

Opvallend is echter dat er nauwelijks aandacht is besteed aan een mogelijk verschil in informatiewaarde tussen de tangconstructie en de onttangde versie. Bekijken we nogmaals de voorbeelden (4) en (5). In (4b) lijkt de tijd- en plaatsvermelding van het vrouwenfestival meer accent te krijgen dan in (4a). Hetzelfde geldt voor de 'hoewel'-zin in (5b) ten opzichte van (5a). Deze observatie wordt ondersteund door het zogenoemde 'links-rechts'-principe voor de informatieverdeling in een (ongemarkeerde) zin. Zie hierover de ANS (1984:913): 'wat informatief belangrijker is, heeft de neiging meer achteraan in de zin te komen.'

Via het begrip 'informatiewaarde' kan ook beredeneerd worden waarom zinnen in een tekst soms niet goed op elkaar aansluiten. Vergelijk de volgende tekstfragmenten:

(6a) . . . De inspectie heeft een rapport over verwaarlozing van vee uitgebracht en constateert daarin dat boeren nu steeds vaker te kampen hebben met financiële en infrastructurele problemen, terwijl vroeger verwaarlozing van vee meestal werd veroorzaakt door gebrek aan veevoeder en ondeskundigheid. De problemen kunnen echter niet alleen worden toegeschreven aan falend EG-beleid van de laatste jaren . . .

36 (6b) . . . De inspectie heeft een rapport over verwaarlozing van vee uitge-

bracht en constateert daarin dat, terwijl vroeger verwaarlozing van vee meestal werd veroorzaakt door gebrek aan veevoeder en ondeskundigheid, boeren nu steeds vaker te kampen hebben met financiële en infrastructurele problemen. De problemen kunnen echter niet alleen worden toegeschreven aan falend EG-beleid van de laatste jaren . . .

De zinnen in (6b) sluiten beter op elkaar aan dan in (6a). Dit kan als volgt worden verklaard. In (6b) blijft het accent liggen op de problemen die de boeren nu hebben. De mededeling over de verwaarlozing vroeger staat hier in het middendeel van een tangconstructie en lijkt daardoor een lagere informatiewaarde te hebben. In (6a) mag de lezer verwachten dat de vervolgzin doorgaat op de elementen 'vroeger', 'gebrek aan veevoeder' en 'ondeskundigheid'. Dit gebeurt echter niet. Kennelijk zijn deze elementen van minder belang. In zo'n geval verdient een tangconstructie zoals in (6b) de voorkeur.

Het middenstuk van een tangconstructie lijkt geschikt voor het presenteren van informatie die de schrijver van minder belang vindt voor de tekst als geheel. En waarschijnlijk zal een lezer deze informatie ook als minder belangrijk interpreteren.

Een speciaal geval van minder belangrijke informatie is bekend veronderstelde informatie waarvan de schrijver het vermelden toch noodzakelijk acht. Vergelijk de volgende voorbeelden:

(7a) Een huisarts in Apeldoorn heeft gisteren na buurtdemonstraties zijn praktijk gesloten. Hij werd verdacht van ongewenste intimiteiten.

(7b) Een huisarts in Apeldoorn, die verdacht werd van ongewenste intimiteiten, heeft gisteren na buurtdemonstraties zijn praktijk gesloten.

(7c) Een van ongewenste intimiteiten verdachte huisarts in Apeldoorn heeft gisteren na buurtdemonstraties zijn praktijk gesloten.

In (7a) wordt de informatie over 'ongewenste intimiteiten' als nieuw gepresenteerd, terwijl in (7b) en (7c) deze informatie bekend wordt verondersteld. In (7c) lijkt meer dan in (7b) het accent te liggen op het sluiten van een praktijk na een buurtdemonstratie. Een tangconstructie heeft dus soms niet dezelfde informatiewaarde als de onttangde versie.

Verslag van onderzoek

Naar aanleiding van de literatuur over de moeilijkheidsgraad van tangconstructies en de observaties over informatiewaarde zijn enkele experimenten uitgevoerd. (Zie voor een uitgebreid verslag, Renkema (te verschijnen).)

De moeilijkheidsgraad van een tekstelement kan op vele manieren worden onderzocht. Zie Renkema (1987). In dit onderzoek is gekozen voor het meten van leestijd en het toetsen van tekstbegrip met vragen ná het lezen. Met het stellen van vragen kan via reactietijdmeting nagegaan worden of de in de tekst gepresenteerde informatie gemakkelijk uit het geheugen is op te roepen. Ook kan via foutenanalyse worden bepaald in hoeverre de informatie is verwerkt.

37 Wanneer een tekstdeel een lagere informatiewaarde heeft, zal het minder aandachtig worden gelezen. Dit is onderzocht door het aanbrenge van fouten in

COMMUNICATIEF tekstdelen die verschillen in informatiewaarde. Fouten zullen minder opvallen in een tekstdeel met een lagere informatiewaarde. Het onderzoek richtte zich op twee typen tangconstructies: de 'lidwoord-naamwoord-tang' (voortaan 'nominale tang') en de 'bijzin-bijzin-tang' (voortaan 'bijzin-tang'). Er zijn twaalf teksten geconstrueerd met een nominale tang en twaalf met een bijzin-tang. Hier van elk type een voorbeeld. (Het middenstuk van de tang is gecursiveerd.)

(8) nominale tang

Nieuwe presidentskandidaat

Zowel in het Republikeinse als in het Democratische kamp werpen zich voortdurend nieuwe kandidaten op voor de Amerikaanse presidentsverkiezingen van 1988.

Onlangs heeft zich voor de Republikeinse partij een nieuwe gegadigde gemeld: de 41-jarige James Callaghan uit Wisconsin.

Callaghan steekt duidelijk af tegen de grijze muizen die zich tot nu toe voor zijn partij in de strijd hebben geworpen.

De opvattingen van Callaghan zijn volgens oudere politici schadelijk voor de *door vele Republikeinen als te democratisch beschouwde* politiek.

Vooraf op defensie zou er fors bezuinigd moeten worden, ten behoeve van met name onderwijs en welzijnzorg.

Volgens Callaghan bieden de huidige onderhandelingen over ontwapening de kans om voor jaarlijks tientallen miljarden dollars een veel zinvollere bestemming te vinden.

(9) bijzin-tang

Provocatie in stakingsconflict

De industriebond FNV beschuldigt de directie van het Rotterdamse Vervoersbedrijf van provocaties bij de staking van vorige week. Door de directie is toen aangedrongen op een demonstratieve mars met een vijftiental werkwilligen van buiten het terrein naar de fabriekspoort.

De mars wordt door een woordvoerder van het bedrijf niet tegengesproken, maar ontkend wordt dat het als provocatie was bedoeld. De directie wilde aantonen dat, *zolang stakingsleiders gebruik maken van poortblokkades tegen werkwilligen*, de dagelijkse intimidaties en pogingen tot mishandelingen zullen escaleren.

De directie handelt volgens stakingsleider De Jong in strijd met de afspraken die voor het uitbreken van de staking zijn gemaakt. De industriebond en de directie hebben o. a. afgesproken dat beide partijen zich zullen onthouden van intimiderende acties om het overleg niet onnodig te bemoeilijken.

In de onttangde versies van deze teksten zijn alleen de vierde zinnen veranderd:

(8a) De opvattingen van Callaghan zijn volgens oudere politici schadelijk

voor de politiek *die door vele Republikeinen als te democratisch wordt beschouwd.*

(9a) De directie wilde aantonen dat de dagelijkse intimidaties en pogingen tot mishandelingen zullen escaleren, *zolang stakingsleiders gebruik maken van poortblokkades tegen werkwilligen.*

De resultaten van het onderzoek geven voor een groot deel aan dat de hypothese over de moeilijkheidsgraad niet bevestigd kan worden. Voor de nominale tang zijn geen significante verschillen gevonden in leestijden en vragen (reactietijden en antwoorden) over het middenstuk in de tangconstructie en de onttangde versie.

Voor de bijzin-tang is alleen een significant verschil gevonden voor de leestijden van het middenstuk. In de tangconstructie was de gemiddelde leestijd voor de middenstukken 3412 milliseconden; in de onttangde versie was die 3096.

In het onderzoek naar informatiewaarde zijn twee soorten fouten aangebracht in het middenstuk van de tangconstructie en het overeenkomstige gedeelte van de onttangde versie: inhoudelijke fouten in beweringen die werden gepresenteerd ná het lezen van de tekst (zie 10 en 11), en in een volgend experiment typefouten die proefpersonen moesten signaleren tijdens het lezen van de tekst (zie 12 en 13).

(10a) . . . de door vele Republikeinen als te democratisch beschouwde politiek.

(10b) . . . de door vele Republikeinen als niet democratisch beschouwde politiek.

(11a) . . . , zolang Nederland een grote rol speelt bij de toepassing van microtechniek, . . .

(11b) . . . , zolang Nederland een bescheiden rol speelt bij de toepassing van microtechniek, . . .

(12a) . . . het in de voorafgaande jaren sterk bekritiseerde festival.

(12b) . . . het in ze voorafgaande jaren sterk bekritiseerde festival.

(13a) . . . , zolang Nederland een grote rol speelt bij de toepassing van microtechniek, . . .

(13b) . . . , zolang Nederland een grote rol speelt bij de toepassing dan microtechniek, . . .

39 Uit deze experimenten bleek dat er geen significante verschillen zijn in het signaleren van inhoudelijke fouten in beweringen na het lezen van de tekst (10 en 11). Deze fouten vallen even goed op in tangconstructies als in onttangde ver-

sies. Wel bleek er een significant verschil bij het signaleren van typefouten in de bijzintangen tijdens het lezen van een tekst (13). Typefouten in deze tangconstructie vallen veel minder vaak op.

Welke *conclusies* kunnen nu uit dit onderzoek worden getrokken?

Ten eerste, bij de nominale tang zijn geen verschillen gevonden.

Ten tweede, de bijzintang vergt wel meer leestijd dan de onttangde versie, maar dit heeft geen invloed op het begrijpen van de zin.

Ten derde, ondanks de extra leestijd voor de bijzintang wordt vaker heen gelezen over een typefout. Het middenstuk wordt dus minder aandachtig gelezen.

Naar aanleiding van dit onderzoek kan het algemene schrijfadvis 'Vermijd tangconstructies' als volgt worden gespecificeerd:

Praktijkadvies

1 Vermijd een bijzintang. Deze constructie vergt extra leestijd en de kans is groot dat het middenstuk minder aandachtig wordt gelezen.

2 Een tangconstructie kunt u eventueel gebruiken, wanneer u minder belangrijke informatie als het ware in het voorbijgaan wilt noemen.

Literatuur

Geerts, G.; Haeseryn, W.; Rooy, J. de; Toorn, M.C. van den (1984) *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Groningen/Leuven.

Renkema, J. (1987) *Tekst en Uitleg. Een inleiding in de tekstwetenschap*. Dordrecht.

Renkema, J. (te verschijnen) *Tangconstructies, moeilijkheidsgraad en informatiewaarde*.

De auteur

Jan Renkema (1948) is hoofddocent aan de Letterenfaculteit van de Katholieke Universiteit Brabant en buitengewoon hoogleraar Tekstwetenschap aan de Open Universiteit. Hij was jarenlang eindredacteur van het maandblad *Onze Taal*, en schreef diverse artikelen over spelling, stijl en leesbaarheid. Hij publiceerde een handboek voor duidelijk taalgebruik (*Schrijfwijzer*), een inleiding in de tekstwetenschap (*Tekst en Uitleg*) en, samen met anderen, een cursus taalgebruikswetenschap (*Tekst en Effect*).